

ДЕМОГРАФІЯ, ЕКОНОМІКА ПРАЦІ, СОЦІАЛЬНА ЕКОНОМІКА І ПОЛІТИКА

УДК 364.04

DOI: <https://doi.org/10.32840/1814-1161/2020-3-35>

Мойсеєнко К.Є.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки підприємства
Донбаської державної машинобудівної академії

Поляріна Є.С.

аспірант кафедри економіки підприємства
Донбаської державної машинобудівної академії

Moyseienko Kostiantyn

PhD in Economics,
Associate Professor of Enterprise Economics Department
Donbas State Engineering Academy

Poliarina Yelyzaveta

Postgraduate Student of Enterprise Economics Department
Donbas State Engineering Academy

ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ПОКРАЩЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВПО ЗА НАПРЯМАМИ РЕАЛІЗАЦІЇ МІЖНАРОДНИХ КРИТЕРІЇВ ОЦІНКИ ОЕСД/КСР

GENERAL PRINCIPLES OF SOCIAL SECURITY IMPROVING FOR INTERNALLY DISPLACED PERSONS IN THE AREAS OF IMPLEMENTATION OF INTERNATIONAL OECD/KCP EVALUATION CRITERIA

У статті систематизовано соціальні потреби внутрішньо переміщених осіб (ВПО), наведено підходи до підтримки публічним обслуговуванням, що має на меті зміцнення соціальної згуртованості. Здійснений аналіз стану чисельності ВПО, пояснені головні труднощі переселенців щодо набуття ефективної адаптації та інтеграції, наголошено на цільових обов'язках утримання у правовому стані ВПО. Базуючись на аналізі видів соціальних послуг за спрямованістю покращення матеріального, психологічного та майнового стану, автори визначили останні зміни державної політики за характером нормативно-правових актів, що дає можливість відкрити практичні рекомендації для забезпечення єдиної політики інтеграції шляхом розроблення методичного підходу до аналізу якості життя переміщених осіб, підвищення ефективності роботи місцевого самоврядування та покращення системи соціального захисту країни.

Ключові слова: внутрішньо переміщені особи, соціальне забезпечення, інтеграція, адаптація, публічні послуги, методичний підхід.

В статье систематизированы социальные нужды внутренне перемещенных лиц (ВПЛ), приведены подходы к поддержке публичным обслуживанием, что преследует цель укрепления социальной сплоченности. Осуществлен анализ численности ВПЛ, объяснены основные трудности переселенцев по приобретению эффективной адаптации и интеграции, сделан акцент на целевых обязанностях содержания в правовом статусе ВПЛ. Основываясь на анализе видов социальных услуг по направлению улучшения материального, психологического и имущественного положения, авторы определили последние изменения

государственной политики по характеру нормативно-правовых актов, что позволяет открыть практические рекомендации для обеспечения единой политики интеграции путем разработки методического подхода к анализу качества жизни перемещенных лиц, повышению эффективности работы местного самоуправления и улучшению системы социальной защиты страны.

Ключевые слова: внутренне перемещенные лица, социальное обеспечение, интеграция, адаптация, публичные услуги, методический подход.

The social needs of internally displaced persons (IDPs) in the article were systematized. The approaches to support public services, which are the goal of strengthening social cohesion, were provided. Because of the emergence of internally displaced persons within the state, activities to develop the potential of social work include the conduct and adjustment of target stages in a crisis situation, the transformation of state policy and assistance with social security. Practical support and legal assistance are closely intertwined in the approach to solving problems with immigrants. The main objective of the research is the availability of public services and the nature of the provision of these services. The article was based on a general assessment of the needs of citizens, outlining the scope of activities of the department of social protection of the population. An analysis of the number of IDPs was carried out. An explanation regarding the main problems of immigrants in acquiring effective adaptation and integration was given; target responsibilities for maintaining IDPs in the legal status were noted. The results of the research allow us to identify the positive dynamics of adaptation and minimize the costs of a material nature, where there is a violation of obligations officially established at the legislative level. Based on the results of the research, the theoretical and methodological foundation of the legislative base of public services for migrants was discovered, and scientific and practical problems in social work were analyzed. Based on the analysis of the types of social services in areas of improving material, psychological and property status, when were determined the latest changes in state policy by the nature of legal acts, it becomes possible to open practical recommendations to ensure a unified integration policy by developing a methodological approach to analyzing the quality of life of displaced people, increasing efficiency work of local self-government and improvement of the country's social protection system. The obtained results contribute to the improvement of the theory of social work, humanitarian development, achievement of adaptation and integration.

Keywords: internally displaced persons, social security, integration, adaptation, public services, methodological approach.

Постановка проблеми. Євромайданом країна відстоювала демократію та європейські цінності України, в яких немає корумпованого свавілля чиновників та правозахисних гілок, відсутнє пригнічення прав і свобод людей незалежно від віросповідання, національного походження, мовного бар'єру; тоді як сепаратисти в Криму, на півдні й сході України викидають мешканців цих регіонів у прірву минулого, а саме деградацію, безправ'я, корупцію, злидні, у світ «совка».

Минуло п'ять років від початку конфлікту, кількість постраждалих, за оцінками Гуманітарної групи країни, становить 5,2 млн. осіб.

Виникнення кризи у березні 2014 р. в результаті російської насильницької, збройної анексії АР Крим та антилюдяна ідея сепаратистів-окупантів про проголошення незалежності у Донецьку та Луганську як «народних республік» зумовлюють появу людей, які за міркуваннями національної гідності змушені покинути домівки заради подальшого існування державної самобутності.

Зовнішнім джерелом сепаратистських процесів в Україні стала колись братська країна, а нині провокаційний окупант Російська Федерація.

Нині маємо пласт проблем дезінтеграції, порушення прав людини та неналежне забезпечення справедливого існування. Яким чином конфлікт відобразився на українській соціальній системі, спроможності розбудувати дійсно соціальну державу у фактичних умовах війни?

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження генезису ВПО у міжнародно-правовому спектрі здійснює В.І. Михайловський [4], шляхи вирішен-

ня проблем ВПО у міжнародній спільноті деталізують О.В. Балуєва, І.О. Аракелова [2]. Питанням забезпечення прав і свобод ВПО в умовах розвитку інформаційного суспільства займається О.К. Волох [3].

Проблеми внутрішньо переміщених осіб в Україні як основу соціально-педагогічної роботи з ними опрацьовує І.М. Трубавіна [6]. Поняття та критерії адаптації й інтеграції внутрішньо переміщених осіб і умови скасування статусу переселенців досліджує НАН України в особі І.О. Тітар [5].

Також значне місце у відродженні Донбасу, сприянні інтеграції та адаптації посідає громадська організація «Асоціація вчених внутрішньо переміщених осіб», керівником якої є В.А. Устименко [1].

У 2014 р. Україна вперше за всю історію свого існування як незалежної держави зіткнулася з проблемою появи значної кількості внутрішньо переміщених осіб (ВПО). За даними структурних підрозділів соціального захисту населення обласних та Київської міської державних адміністрацій станом на 14 вересня 2015 р. в Україні було взято на облік 1 483 тис. внутрішньо переміщених осіб (ВПО), або 1 164 тис. родин, з Донбасу і Криму, що складає 3,2% чисельності наявного населення.

Станом на 12 травня 2020 р., за даними Єдиної інформаційної бази даних про внутрішньо переміщених осіб, взятий на облік 1 446 651 переселенець з тимчасово окупованих територій Донецької та Луганської областей і АР Крим.

Звертаючись до світових статистичних даних, можемо сказати, що за кількістю ВПО Україна 31 грудня 2015 р. посідає дев'яте місце у світі за показником у 1,7 млн. осіб, перебуває в одній групі з такими

країнами, як, наприклад, Сирія (7,6 млн.), Колумбія (6 млн.), Ірак (3,3 млн.), Судан (3,1 млн.) [8].

Беручи за увагу інфографіку глобального звіту IDMC про внутрішнє переміщення, спричинене збройними конфліктами, станом на 31 грудня 2019 р. Україна посідає 14 місце, облікує 730 000 осіб ВПО [9].

Уряд України збирає та аналізує інформацію стосовно соціально-економічних показників переселенців, а також реалії проблем стискання, що допомагає роботі Національної моніторингової системи (НМС) в Україні, котра здійснюється на основі Матриці відстеження переміщень (МВП). Представництво міжнародної організації з міграції регулює МВП, забезпечує показниками перебігу переміщень, інформує про кількісний перебіг, оцінювання вразливості переміщеного населення.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Вітчизняний науковець І.М. Трубавіна вивчає етапи адаптації людини до умов життєдіяльності, маючи за дослідження декілька ступенів, таких як первинна адаптація, період стабілізації, можлива дезадаптація, вторинна адаптація.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Доцільно зробити систематизований консенсус пакета соціального забезпечення щодо переліку, умов та порядку здійснення соціального обслуговування переміщених осіб, а також їх особистих обов'язків для того, щоб уникнути детермінантів розбіжностей та непорозуміннь у трактуванні та сприянні змістовним роз'ясненням.

Виклад основного матеріалу дослідження. Варто наголосити на тому, що до обов'язків переміщених осіб після отримання довідки належать такі:

- дотримання КУ, законів, актів законодавства;
- протягом 10 днів із дня прибуття до нового місця проживання повідомити структурний підрозділ УСЗН;

- 60 днів є граничною позначкою отримання дозволу залишати місце проживання, зазначене у довідці;

- не пізніше як за 72 години до від'їзду (факт добровільного повернення до покинутого житла) повідомити про це УСЗН за місцем оформлення довідки.

Законодавче право отримання довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи мають громадянин України, особа без громадянства, особа іноземець. Інші категорії осіб складають здобувачі освіти, що мали реєстрації у гуртожитках; особи у місцях позбавлення волі; військовослужбовці з відповідним зареєстрованим місцем проживання.

Причин відмови у видачі довідки декілька. Перша полягає у відсутності підстави внутрішнього переміщення; друга – у відсутності доказів проживання (наприклад, не вистачає довідки з місця навчання/трудової книжки); третя – у втраті документів, відмові до їх відновлення.

Соціальне забезпечення є предметною площиною правового регулювання та має виражену багатоаспектність у рамках потреб ВПО, де здійснюється така низка покращення матеріального, психологічного та майнового стану переміщених осіб (табл. 1).

Відповідно до Закону України «Про соціальні послуги» визначено такий перелік соціальних кон'юнктур (табл. 2).

Соціальні послуги надають громадські організації, волонтери, недержавні соціальні служби, соціальні служби в межах, дозволених чинним законодавством. Від того, наскільки якісною та професійною буде надана та чи інша соціальна послуга, залежить сьогодення громадянина.

Необхідною умовою ефективного надання соціальних послуг є підтримка користувачів послуг на всіх етапах їхнього життя, тобто організації схем та програм відповідно до їх потреб. На підставі наве-

Таблиця 1

Перелік пакетів соціального забезпечення для ВПО

Соціальна підтримка	Соціальне обслуговування пільгових категорій		Комплексні соціальні послуги
Адресна допомога на проживання: – працездатних осіб; – осіб з інвалідністю; – дітей	За рахунок Державного бюджету	За рахунок місцевого бюджету	Вільний доступ до освітніх послуг за програмою Освітніх центрів «Крим – Україна» і «Донбас – Україна» [7]
Виплата пенсій	Оплата житлово-комунальних послуг	Санаторно-курортне лікування	
Допомога по безробіттю	Санаторно-курортне лікування осіб з інвалідністю	Проїзд залізничним транспортом	Громадська організація «Український інститут соціальних досліджень імені Олександра Яременка»
Соціальна стипендія	Оздоровлення в дитячих закладах та закладах відпочинку	Проїзд міським пасажирським транспортом	КУ «Територіальний центр соціального обслуговування»
Щорічна разова грошова допомога	Технічні засоби реабілітації	Натуральна допомога	КУ «Центр соціальної реабілітації дітей-інвалідів»
	Виплати постраждалим внаслідок Чорнобильської катастрофи		
	Компенсації для отримання житла		

Джерело: розроблено авторами

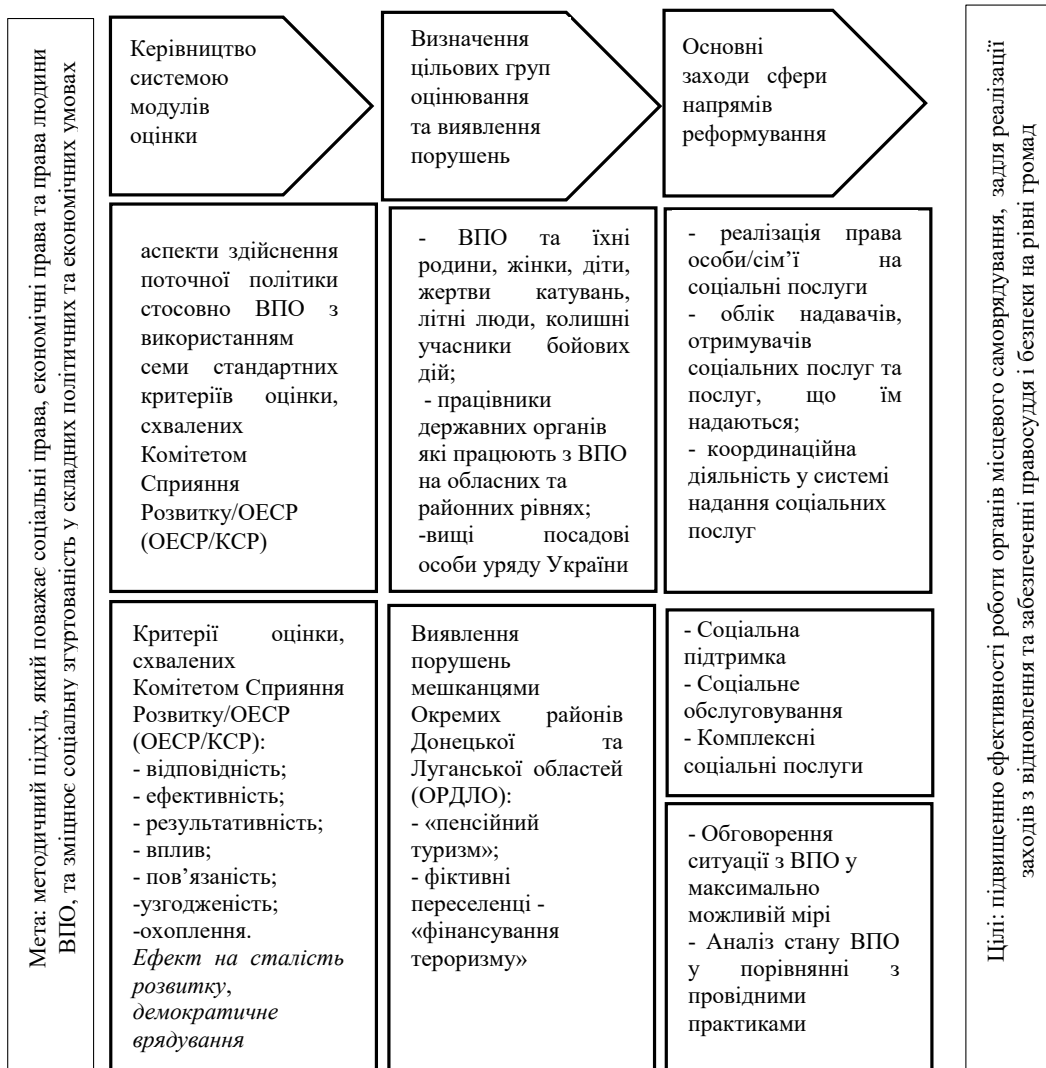

Рис. 1. Методичний підхід до аналізу якості життя ВПО для забезпечення інтеграції та покращення системи соціального захисту країни

Джерело: розроблено авторами

Таблиця 2

Перелік кон'юнктур публічних послуг за напрямками

Види соціальних послуг	Спрямованість соціальної послуги
Соціально-побутові	Забезпечення продуктами харчування, ліками життєвої необхідності, здійснення патронажу, виклик лікаря.
Психологічні	Надання консультацій з питань психічного здоров'я та поліпшення взаємовідносин з навколишнім соціальним середовищем задля її психологічної корекції чи реабілітації, надання методичних порад.
Соціально-педагогічні	Виявлення та сприяння розвитку різнобічних інтересів та потреб осіб, які перебувають у складних обставинах, організація індивідуального навчання.
Соціально-медичні	Консультації щодо запобігання виникненню та розвитку захворювань, вжиття профілактичних заходів, трудотерапія.
Соціально-економічні	Задоволення матеріальних інтересів осіб, що перебувають у складних обставинах, реалізуються у формі натуральної чи грошової допомоги, допомога у формі одноразової компенсації.
Юридичні	Консультації з питань чинного законодавства, захист прав та інтересів осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах, адвокатська підтримка.
Професійна реабілітація	Комплекс медичних, психологічних, інформаційних заходів, спрямованих на створення сприятливих умов для реалізації права на професійну підготовку, освіту, зайнятість.
Інформаційні	Надання інформації, необхідної для вирішення складної життєвої ситуації.

Джерело: розроблено авторами

Держава та регіони

деного вдосконалено методичний підхід до аналізу якості життя ВПО для забезпечення інтеграції та покращення системи соціального захисту країни.

Методичний підхід до аналізу якості життя ВПО для забезпечення інтеграції та покращення системи соціального захисту країни наведено на рис. 1.

Таблиця 3

Основні нормативно-правові акти, що визначають останні зміни державної політики ВПО

Назва акта	Мета/цілі	Поточна редакція	Номер акта	Коментар/пояснення
<i>«Відомості Верховної Ради»</i>				
Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 28 грудня 2014 р. № 77-VIII	Внутрішньо переміщена особа реалізує своє право голосу на виборах Президента України, народних депутатів України, місцевих виборах та референдумах у порядку, встановленому законом.	Кодексом від 19 грудня 2019 р.	№ 396-IX	Стаття 8 ЗУ «Забезпечення виборчих прав внутрішньо переміщених осіб».
<i>Постанови Кабінету Міністрів України</i>				
«Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для надання пільгового довгострокового державного кредиту внутрішньо переміщеним особам на придбання житла»	Визначає механізм використання коштів, передбачених у Державному бюджеті.	27 листопада 2019 р.	№ 980	Постановою зазначено порядок договірних умов та визначено круг осіб, кандидатів кредитування, котрі мають змогу отримати пільговий достроковий державний кредит.
«Про внесення змін до пункту 3 Порядку надання щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг»	Внести зміни до пункту 3 Порядку надання щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, зокрема на оплату житлово-комунальних послуг.	17 січня 2018 р.	№ 15	Постановою зазначені підвищені розміри надання щомісячної адресної допомоги на родину, осіб-інвалідів, багатодітні родини.
«Про внесення змін до пункту 2 Порядку оформлення і видачі довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи»	Студенти, які мали реєстрацію проживання в гуртожитках, мають право на отримання довідки, якщо вони не бажають повернутися до попереднього місця.	31 травня 2017 р.	№ 371	Постановою надається право на отримання довідки про взяття на облік студентам, учням.
<i>Накази Міністерства з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб України</i>				
«Про затвердження Порядку особистого прийому громадян у Міністерстві з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб України»	Затвердити Порядок особистого прийому громадян у Міністерстві з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб України.	2 березня 2017 р.	№ 30	Наказ визначив категорії громадян, яких приймають у першочерговому порядку прийому.
<i>Накази Міністерства соціальної політики</i>				
«Про затвердження Змін до форми заяви про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи, затвердженої Наказом Міністерства соціальної політики України від 27 грудня 2016 р. № 1610»	Затвердити зміни до форми заяви про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи.	23 серпня 2018 р.	№ 1216	Доповнення у формі заяви. Обставини: проведення АТО або заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації, тимчасова окупація території у Донецькій та Луганській областях та інші зміни.

Джерело: розроблено авторами

Досвід інших країн щодо ВПО показує, що лише рекомендацій недостатньо. Вони мають бути розглянуті, і, якщо з ними погодяться, вони мають бути реалізовані. На жаль, це не стало нормою гуманітарного оцінювання в інших країнах: якщо рекомендація узгоджувалась, механізму її реалізації часто не існувало або він не створювався. Реалізація наведеного методичного підходу приведе до досягнення підвищення якості життя ВПО.

Основні нормативно-правові акти, що визначають останні зміни державної політики у сфері соціального забезпечення та соціального захисту населення зі статусом ВПО з чисельністю більше мільйона осіб представлено в табл. 3.

Висновки. Соціальна робота в Україні нині перебуває у стані нестабільності. На основі проведеного дослідження наведено теоретичний та методичний фундамент законодавчої бази публічного обслуговування переселенців, адже власна самосвідомість особи, чітке визначення регламентованих законом прав та обов'язків дають змогу діяти зважено та мати чіткий орієнтир.

Ефективна соціальна робота зі внутрішньо переміщеними особами та усунення проявів дезадаптації можливі завдяки кон'юктурам, які мають сформований перелік різних видів соціальних послуг у розрізі наявної системи соціального обслуговування окремих категорій їх одержувачів.

Удосконалено методичний підхід до аналізу якості життя ВПО для забезпечення інтеграції та покращення системи соціального захисту країни, що може бути дієвим методом планування роботи з переселенцями.

Бібліографічний список:

1. Асоціація вчених – внутрішньо переміщених осіб : веб-сайт. URL: <https://xn----ctbjbaaa1cngqno8ec6vla.com.ua> (дата звернення: 15.05.2020).
2. Балуєва О.В., Араkelова І.О. Шляхи вирішення проблем внутрішньо переміщених осіб: міжнародний досвід. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2015. № 12. С. 1–7.
3. Волох О.К. Проблеми забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб в умовах розвитку інформаційного суспільства. *Здійснення та захист прав внутрішньо переміщених осіб* : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції, 20 квітня 2018 р. Ужгород : Ужгородський національний університет, 2018. С. 45–49.
4. Михайловський В.І. Внутрішньо переміщені особи – особливості національного та міжнародного правового забезпечення. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. Вип. 4. С. 151–155.
5. Тітар І.О. Поняття та критерії адаптації й інтеграції внутрішньо переміщених осіб і умови скасування статусу переселенця. *Український соціум*. 2016. № 4. С. 57–68.
6. Трубавіна І.М. Проблеми внутрішньо переміщених осіб в Україні як основа соціально-педагогічної роботи з ними. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2015. № 8. С. 434–446.
7. Освітні центри «Крим – Україна» і «Донбас – Україна» : веб-сайт. URL: <https://dostupnaosvita.com.ua/news/vstup-cherez-osvitni-centri-2020-dati-i-pravila> (дата звернення: 15.05.2020).
8. Центр моніторингу внутрішніх переміщень (IDMC) : веб-сайт. URL: https://www.internal-displacement.org/globalreport2016/img/map/map-world-conflict_BLUE.png (дата звернення: 10.05.2020).
9. Центр моніторингу внутрішніх переміщень (IDMC) : веб-сайт. URL: <https://www.internal-displacement.org/global-report/grid2020> (дата звернення: 10.05.2020).

References:

1. Asotsiatsiia vchenykh-vnutrishno peremishchenykh osib : veb-sait. URL: <https://xn----ctbjbaaa1cngqno8ec6vla.com.ua> (accessed: 15 May 2020).
2. Baluieva O.V., Arakelova I.O. (2015) Shliakhy vyrishennia problem vnutrishno peremishchenykh osib: mizhnarodnyi dosvid. [Problem solving internally displaced persons: foreign experience]. *Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok*, no. 12, pp. 1–7.
3. Volokh O.K. (2018) Problemy zabezpechennia prav i svobod vnutrishno peremishchenykh osib v umovakh rozvytku informatsiinoho suspilstva. [Problems of ensuring the rights and freedoms of internally displaced persons in the development of the information society]. *Zdiisnennia ta zakhyst prav vnutrishno peremishchenykh osib : materialy II Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii, (Ukraine, Uzhhorod, April 20, 2018)*, pp. 45–49.
4. Mykhailovskiy V.I. (2016) Vnutrishno peremishcheni osoby – osoblyvosti natsionalnogo ta mizhnarodnogo pravovoho zabezpechennia. [Internally displaced persons – features of national and international legal support]. *Naukovyi visnyk piblichnogo ta pryvatnogo prava*, vol. 4, pp. 151–155.
5. Titar I.O. (2016) Poniattia ta kryterii adaptatsii y intehratsii vnutrishno peremishchenykh osib i umovy skasuvannia statusu pereselentsia. [Concepts and criteria for adaptation and integration of internally displaced persons and conditions for revoking immigrant status]. *Ukrainskyi sotsium*, no. 4, pp. 57–68.
6. Trubavina I.M. (2015) Problemy vnutrishno peremishchenykh osib v Ukraini yak osnova sotsialno-pedahohichnoi roboty z nymy. [Problems of internally displaced persons in Ukraine as a basis for socio-pedagogical work with them]. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoria, innovatsiini tekhnologii*, no. 8, pp. 434–446.
7. Osvitni tsentry "Krym – Ukraina" i "Donbas – Ukraina" : veb-sait. URL: <https://dostupnaosvita.com.ua/news/vstup-cherez-osvitni-centri-2020-dati-i-pravila> (accessed: 15 May 2020).
8. Tsentri monitorynhu vnutrishnykh peremishchen (IDMC) : veb-sait. URL: https://www.internal-displacement.org/globalreport2016/img/map/map-world-conflict_BLUE.png (accessed: 10 May 2020).
9. Tsentri monitorynhu vnutrishnykh peremishchen (IDMC) : veb-sait. URL: <https://www.internal-displacement.org/global-report/grid2020/> (accessed: 10 May 2020).